

Handlingsprogram for næringsutvikling i Hordaland 2016

Utkast 22.01.2016.

UTKAST

Innhold

Føreord

(Her kjem føreord frå fylkesordføraren)

UTKAST

Tett samarbeid og god koordinering av verkemiddelbruken

Regional utvikling krev langsiktig innsats og tett samarbeid mellom fleire aktørar. Korleis vi samarbeider er også viktig for dei resultatane vi når. Næringsutvikling kan vera krevjande, både når det gjeld finansiering, kapasitet og kompetanse. Gode resultat krev difor kunnskap og god koordinering frå fleire verkemiddelaktørar. Det er også viktig at oppgåvefordelinga mellom det statlege, regionale og lokale offentlege verkemiddelapparatet er klår og oversiktleg.

Når det gjeld gjennomføringa av det årlege handlingsprogrammet er medlemmene i Regionalt Næringsforum (RNF) dei viktigaste samarbeidspartnarane. I fellesskap skal denne partnerskapen bidra til samordna innsats for å fremje næringsutvikling i Hordaland. Måla skal nåast ved utvikling av ei mest mogeleg koordinert og effektiv forvaltning av dei offentlege ressursane retta mot næringsutvikling, arbeidsmarknad og utdanning i Hordaland. For å få god forankring for den regionale utviklinga er RNF sett saman av leiinga for Innovasjon Noreg Hordaland, NHO Hordaland, LO Hordaland, KS i Hordaland, Landbruksavdelinga hos Fylkesmannen i Hordaland, UiB, NAV Hordaland samt næringssjef i Bergen kommune og den regionale representanten for Noregs forskingsråd. Frå fylkeskommunen deltek regionaldirektøren, som også leiar RNF, opplæringsdirektøren, næringssjefen og to representantar frå fylkesutvalet.

Hordaland fylkeskommune har i tillegg ulike samarbeidsavtalar og partnerskap med ei rad aktørar som er vurdert som strategisk viktige for næringsutviklingsarbeidet i fylket. Desse aktørane har samarbeidsavtaler med fylkeskommunen om å arbeida med mål og strategiar i næringsplanen, og prioriterte innsatsområde i handlingsprogrammet. Til saman mottar desse aktørane meir enn 20 millionar kroner i støtte frå fylkeskommunen i 2016. Støtte blir dels gitt over budsjettposten «*Næringsretta partnerskapsmidlar*» i fylkeskommunen sitt eige budsjett, og dels over budsjettet knytt til dette handlingsprogrammet. Fylkesutvalet gjorde 28. januar 2016 vedtak om at fylgjande aktørar skal støttast i 2016:

Næringsretta utviklingsaktørar med støtte over budsjettposten «Næringsretta partnerskapsmidlar»:

- Partnerskapsmidlar til Fjord Norge AS med kr 2 400 000 i 2016
- Marknadsføringsstøtte til Destinasjonsselskapa i Hordaland med kr 600 000 for 2016 – 2017
- Regionråda i Hordaland med kr 1 012 000 i 2016
- Western Norway Film Commission med kr 500 000 for åra 2016 og 2017
- Filmfondet Fuzz med kr 500 000 for 2016
- Maritimt forum Bergensregionen med kr 400 000 for åra 2016 og 2017
- Design Region Bergen med kr 400 000 for åra 2016 og 2017
- Knowledge Hub Bergen med kr 100 000 i 2016 (avtala er sagt opp med 6 månaders varsel)

Næringsretta utviklingsaktørar med støtte frå Handlingsprogram for næringsutvikling i Hordaland 2016:

- NCE Seafood Innovation Cluster med kr 450 000 i 2016
- Atheno med kr 1 200 000 i 2016-2017
- Næringsshagen i Gulen og Masfjorden med kr 150 000 i åra 2016 og 2017
- Næringsshagen på Voss med kr 300 000 i åra 2016 og 2017
- Næringsshagen i Hardanger med kr 300 000 i åra 2016 og 2017
- Matarena AS med kr 200 000 i åra 2016 og 2017

Kort om handlingsprogrammet

Det overordna styringsdokumentet for handlingsprogrammet er «*Regional næringsplan for Hordland 2013-2017*», som vart vedtatt av fylkestinget i juni 2013. Næringsplanen har følgjande visjon:

Saman om verdiskaping i ein av Europas innovative regionar!

Andre regionale planar vedteke av Hordaland fylkeskommune som legg føringar for handlingsprogrammet er:

- Klimaplan for Hordaland 2014-2030
- Regional plan for attraktive senter i Hordaland 2015-2026
- Regional plan for folkehelse 2014-2025

I tillegg er det lagt til grunn fleire strategiske styringsdokument som Hordaland fylkeskommune har utarbeidd i samarbeid med andre aktørar knytt til forskingsmiljø, utdanningsinstitusjonar og næringsliv:

- Regional forskningsstrategi Hordaland 2015-2019
- Landbruksmelding for Hordaland 2014-2017
- Strategisk næringsplan for Bergensregionen 2015-2020
- Veivalg for lokalmat i Hordaland 2013-2017
- Regional kulturplan 2015-2025
- Reiselivsstrategi for Vestlandet 2013 – 2020.
- Marin Strategi for Vestlandet 2014 – 2020.
- Strategi for utvikling og drift av næringshagar i Hordaland. FUV 13.10.2011
- Planprogram for Regionalplan for kompetanse og arbeidskraft.

Handlingsprogrammet som rullerast kvart år, prioriterer innsatsen og er styrande for bruken av næringsretta utviklingsmidlar i Hordaland. I tillegg gir det føringar for andre offentlege etatar sitt utviklingsarbeid i fylket. Målgruppa for programmet er private og offentlege utviklingsaktørar samt nettverk og organisasjonar som Hordaland fylkeskommune samarbeider med.

Nasjonale forventningar til berekraftig utvikling og verdiskaping med fokus på miljø, økonomi og sosiale tilhøve er også førande for næringsplanen og handlingsprogrammet for næringsutvikling. I Næringsplanen definerte Hordaland fylkeskommune berekraftige verksemder som verksemder som er økonomisk levedyktige, tek samfunnsansvar i høve til miljø, og som er medvitne sitt sosiale ansvar lokalt og globalt.

Sjølv om handlingsprogrammet er forankra i næringsplanen er ikkje alle tiltaka som er omtalt i næringsplanen med i handlingsprogrammet. Tiltak i næringsplanen som ikkje krev ytterlegare utdjuping i handlingsprogrammet, vil det bli arbeidd vidare med ut frå formuleringane i næringsplanen. Det kan også vere at nokre av dei fokuserte innsatsområda i handlingsprogrammet ikkje er direkte forankra i konkrete formuleringar i næringsplanen, sjølv om dei er viktige i det heilskapelege næringsutviklingsarbeidet i Hordaland. Utgangspunktet er likevel at innsatsområda i handlingsprogrammet byggjar på hovudstrategiane i næringsplanen.

Dei statlege føringane i dei årlege tildelingsbrevane til fylkeskommunen påverkar også verkemiddelbruken knytt til handlingsprogrammet. Desse føringane er innarbeidd i handlingsprogrammet.

Prosjekt og tiltak som skal finansierast vil bli vurdert i lys av prioriteringane og føringane i handlingsprogrammet. Forvaltninga av verkemidla er delt mellom Hordaland fylkeskommune, Innovasjon Norge(IN) og dei regio-

nale etableringsfonda. Fylkeskommunen handsamar prosjekt og søknader av tilretteleggjande karakter, medan søknadar om støtte til bedrifter blir handsama av IN. Dei regionale etablerarfonda handsamar mindre søknader, og søknader av lokal karakter.

Hordaland fylkeskommune har hovudansvaret for «*Handlingsprogram for næringsutvikling i Hordaland*», men både utarbeidinga og gjennomføringa skjer i nært samarbeid med verksemder, bransjeorganisasjonar, næringsforeiningar, kommunar, forskings- og utdanningsinstitusjonar, regionråd og regionale og statlege verkmiddelaktørar. Handlingsprogrammet for 2016 er utarbeidd av fylkeskommunen med støtte frå ei ressursgruppe satt saman av representantar frå Innovasjon Noreg Hordaland, Fylkesmannen i Hordaland Landbruksavdelinga, Business Region Bergen, Maritimt Forum . Regionalt næringsforum har vore styringsgruppe, trekt opp rammene for arbeidet og handsama utkast til plan i to møte. Dei har også gitt si tilråding til fylkesutvalet før endeleg godkjenning.

Handlingsprogram for næringsutvikling i Hordaland 2016 blei handsama av fylkesutvalet 24. februar 2016.
Følgjande vart vedteke: «.....».

Om resultatmål

Å finne gode resultatmål for bruk av tilretteleggjande verkemiddel er utfordrande. Resultata kjem gjerne fleire år etter prosjektavslutning, effektar av innsats vert ofte påverka av eksterne forhold (konjunkturar, oljepris m.m.) og det kan vera vanskeleg å sjå målbare resultat. I handlingsprogrammet er det forsøkt å finne resultatmål knytt til kvart innsatsområde kor det er mogleg å finne indikatorar i tilgjengelege rapportar og i tilgjengeleg statistikk utan å måtte sette i verk eit omfattande arbeid. Det er viktig å helda resultatmåla og indikatorane mest mogleg konstant over planperioden for å kunne få tidseriar som kan indikere ei endring. Resultatmåla er difor ikkje endra i 2016. Desse skal danne ein del av grunnlaget for vurdering av resultat og effektar av innsatsen i næringsplanen og handlingsprogram og gir grunnlag for revisjon av Regional næringsplan.

Prioriteringar i 2016

Hordaland fylkeskommune skal i si prioritering leggje vekt på verkemiddel som har som føremål å utvikle arbeidsplassar og bidra til verdiskaping i fylket. Innsatsen skal difor særleg spissast mot entreprenørskap og innovasjon, samt næringsretta kompetanse og næringsretta infrastruktur. Viktige utfordringar som næringslivet har med flaksehalsar i vegnettet er allereie tungt prioritert i fylkeskommunen sine samferdselsplanar og budsjett, og vert difor ikkje prioritert i handlingsprogrammet. Det same gjeld for utfordringar knytt til kommunalt planarbeid og kommunal arealdisponering. Her har fylkeskommunen meir ei koordinerande rolle i planarbeidet, enn direkte styring gjennom verkemiddelbruken. Prioriteringane og formuleringane i næringsplanen er førande på desse områda, og blir ikkje teke opp att i handlingsprogrammet.

Handlingsprogrammet er strukturert slik at det årleg prioriterer konkrete innsatsområde knytt til kvar av dei tre hovudstrategiane frå næringsplanen som er: *Meir entreprenørskap og innovasjon, Fleire med meir relevant kompetanse og Ein velfungerande Bergensregion og attraktive regionale senter*. Her kan nemnast etablerarrettleiing og gründerar, utdanning tilpassa næringslivet sine behov, stimulering til innovasjon i næringslivet gjennom samarbeid, FoU og internasjonalisering. Lokalsamfunnsutvikling vert også prioritert i 2016 med ny satsing innan «LivOGLyst» Bransjesatsingane vert vidareført og innsatsområda har fått berekraft, miljø og omstilling som gjennomgåande tema.

Den vanskelege situasjonen i petroleumsnæringa og trong for omstilling vil vere særleg prioritert arbeid i 2016. Mye av innsatsen vil vere knytt til fellessatsinga på Sør- og Vestlandet der seks fylker er med og som

leia av Hordaland fylkeskommune. Dette er særskilt omtala i programmet . utfordringar knytt til klima og miljø og trong for utviklinga av næringslivet inn i eit «grønt skifte» er også omtala i eit eige kapittel.

Hordaland er Norges største eksportfylke og store delar av vårt næringsliv har utstrakt samarbeid med aktørar frå dei fleste land. Nasjonale grenser har mindre å sei enn før, medan kunnskap om språk, kultur og marknadsvilkår blir viktigare. Dersom framtidig sysselsetting og verdiskaping i fylket skal oppretthaldast, må fleire små og mellomstore verksemdar vekse over tid i ein internasjonal, konkurranseutsett marknad. Dette inneber at desse verksemdene må ha evne til innovasjon, produktivitetsvekst, marknadsorientering og kommersialisering. Det må arbeidast for auka kompetanse på internasjonal forretningsutvikling, tilgang til internasjonale marknader, tilgang på vekstkapital og tilgang til nettverk og samarbeid som styrkar evna til innovasjon og internasjonalisering. Verksemdar må også sikrast kompetanse som bevarer drift og eigarskap i og ut ifrå Norge, slik at sterke klynger ikkje forvitrar og arbeidsplassane flyttast utanlands. For å få til dette, er det viktig at Hordaland fylkeskommune og andre verkemiddelaktørar, har ein tydeleg internasjonal dimensjon i arbeidet med næringsutvikling. Internasjonalisering handlar også om å trekke til seg verksemdar, kapital og kompetansearbeidskraft frå utlandet. Dette vil krevje målretta innsats gjennom synleggjering og profilering. Internasjonalisering er lagt inn som tema under innsatsområda «entreprenørskap og innovasjon» og «relevant kompetanse».

Omstilling

Omstillingsarbeid i Hordaland

Den vanskelege situasjonen i petroleumsnæringa har skapt behov for samordna regional innsats for å jobba med problemstillingar knytt til utfordringane for leverandørindustrien i denne næringa. Sektoren er prega av strukturelle problem med eit kostnadsnivå som ikkje er berekraftig på lang sikt, og fallet i oljeprisen har forsterka desse problema. Fylkeskommunen sitt utgangspunkt er at det ikkje vil hjelpa særleg å berre sitte stille og vente på at oljeprisen igjen vil stige til et akseptabelt nivå, og så håpe at problema løysar seg sjølv. Skal leverandørindustrien ha ei god framtid, må dei strukturelle problema løysast med omstilling, innovasjon og nyskaping. Ansvaret for dette ligg primært hos næringsutøvarane, men myndigheiter, nasjonalt og regionalt, kan medverke ved å gjera noko med rammetilhøva for denne industrien, og ved å stimulera og støtta konkrete tiltak og prosjekt. Hordaland fylkesutval vedtok 18. juni 2015 å setja av 5 millionar kroner øyremerkt til omstilling i petroleumssektoren i Hordaland. Samstundes vart det oppnemnd eit omstillingsutval med to representantar frå arbeidstakersida, to frå bedriftssida, ein frå IN, ein frå NAV, ein frå kommunane og to frå fylkeskommunen. Arbeidet vart lagt merke til sentralt. I 2016 har Hordaland fylkeskommune fått i oppdrag å organisere og leie eit samarbeid for omstilling av petroleumsrelaterte leverandørbedrifter i Vestland fylke og Sørland fylke.

Omstillingsarbeid på Sør- og Vestlandet

Kommunal- og moderniseringsdepartementet har sett av 20 millionar kroner i Statsbudsjettet for 2016 til omstillingsarbeidet som skal dekke Aust-Agder, Vest-Ager, Rogaland, Hordaland, Sogn og Fjordane og Møre og Romsdal. Strategiske innsatsområde er:

- Undervisning og etterutdanning for arbeidstakarar som skal/vil omstillast.
- Omstilling av bedrifter som skal vidareutviklast
- Større omleggingar og innskrenkingar ved hjørnesteinsbedrifter.
- Felles tiltak knytt til rammevilkåra.

Samstundes er det løfta fram ein særskilt tiltakspakke for økt sysselsetting på i alt 4 mrd. kroner til dei som mistar jobben i næringar og fylker som vert sterkest råka av låg oljepris. Tiltaka i denne pakken er mellombelse og innretta slik at dei lett kan reserverast. For omstillingsarbeidet er det eit poeng at verkemidla til NAV (ungdomspakke, bedriftsintern opplæring og lønstilskot) skal sjåast i samanheng og koordinerast på best mogleg måte for bedrifter og tilsette. Det same gjeld for auka rammer til nasjonale og regionale program/satsingar i regi av IN, SIVA og NFR. Arbeidet med omstilling blir med andre ord svært viktig i 2016.

Klima og miljø

Næringslivet spelar ei sentral rolle i å få til reduksjonar i klimagassutslepp og omlegging til meir miljømessig berekraftig næringsutvikling. Næringslivet kan i samarbeid med FoU-miljøa utvikle ny teknologi og framtidretta bransjar med lågare utslepp og energibruk. Berekraftig utnytting av naturressursar og miljøstyring er og område der verksemdene kan bidra. Samtidig er verdiskaping og sysselsetting eit mål. Innsats både innan entreprenørskap, innovasjon, «grøn» infrastruktur og transport, kompetanseutvikling i eksisterande næringar og utvikling av ny berekraftige næringar er aktuelt.

Innsatsområder i 2016

- **Miljøvenleg transport.** Næringsretta tiltak som byggjer oppunder klimavenleg gang, sykkel og kollektivtransport samt utvikling av infrastruktur for hydrogen.
- **Bioøkonomi.** Prosjekt knytt til berekraftig bruk av ressursar og råvarer t.d. integrert produksjon og utvikling av nye og berekraftige foringrediensar og meir produksjon av mellom anna frukt, grønnsaker og algar.
- **Miljø- og klimavenleg byggenæring.** Innsats for utvikling av kompetanse innan miljø- og klimavenleg byggenæring .

Entreprenørskap og innovasjon

Entreprenørskap og innovasjon oppstår når kompetanse, nettverk og kapital blir kombinert på nye måtar. Med bakgrunn i utfordringane i dei internasjonale marknadane, entreprenørskap, innovasjon og samarbeid mellom FoU og næringslivet, og med utgangspunkt i våre sterke, vekstkraftige næringsmiljø, peikar det seg ut tre område for innsats:

- **Fleire gode gründerar:** Stimulere til at fleire lukkast med å etablere eiga verksemd, og maktar å ta etableringa over i ein vekstfase. I tillegg er det eit mål å få eit verkemiddelapparat som enno betre stør opp om berekraftige verksemdar og næringsmiljø.
- **Fleire vekstkraftige bedrifter:** Auka innovasjonsgrad, auka produktivitet, realisering av potensialet for lønsemd og betre konkurransekraft er avgjerande for vekst og sikring av arbeidsplassar i eksisterande verksemdar i fylket. Det er også vikt å sikre verksemdene rett arbeidskraft for å unngå at drift og produksjon vert flytta utanlands.
- **Fleire innovative næringsmiljø:** Stimulere til utvikling av klynger og andre innovative næringsmiljø med vekstpotensiale. Sterkare samspel mellom FoU-institusjonar og næringslivet og slik realisere eit enno større utbytte hos alle aktørane.

Resultatmål

- Auke i talet på kandidatar med gjennomført etablerarkurs
- Auke i talet på nyetablerte verksemdar
- Auke i talet på «gaselleverksemdar»
- Auka talet på klynger (t.d. innan ARENA, NCE, GCE, SFI-programma)

Innsatsområder i 2016

Tilretteleggjande tiltak for etablerarar:

- «Kom-an-pakka». Styrka satsing på nettstaden www.kom-an.no og profilere «Kom-an» som merkevare.
- Styrke kommunane si rettleiarteneste slik at gründerar og etablerarar får tidlig hjelp til å finna fram til relevante tenester. Prioritere innsats mot bedrifter i etablering – m.a. ved bruk av etablerartilskot og etablerarkurs.
- Stimulere til gründerkultur gjennom innsats i *Ungt Entreprenørskap* og sosialt entreprenørskap.

Direkte støtte til bedrifter:

- Vekst i eksisterande bedrifter gjennom målretta bruk av tilskot og lån (forvalta av Innovasjon Norge).
- Arbeide for å sikre kompetent og langsiktig kapital til nye idear og nye bedrifter slik at fleire kjem gjennom oppstartfase og over i ein vekstfase.
- Mobilisere til forskingsbasert innovasjon i bedriftene, mellom anna gjennom *FoU-forum* og ved bruk av VRI-verkemidlane kompetansemekling og dialogmøte. (Mogleg finansiering er IFU/OFU, RFF Vest, NFR sine brukarstyrte program, SkatteFUNN og Horisont 2020) .

Nettverk og klynger:

- Bidra til å utvikle nye klynger og arbeide for å utløysa nasjonale verkemiddel til regionale klyngeprosjekt (ARENA, NCE, GCE og SFI)
- Bidra til nyskaping og vidareutvikling av kompetansebaserte, regionale næringsmiljø og klynger t.d. gjennom inkubator- og næringshageprogramma i regi av SIVA.
- Stimulere til kompetanseutvikling og prosjekt i etablerte klynger; fortrinnsvis med fokus på omstillingsutfordringane i petroleumsnæringa og leverandørindustrien.
- Legge til rette for god dialog og samarbeid mellom FoU-miljøa og næringslivet/klyngene m.a. ved aktiv bruk av verkemiddel i VRI.
- Legge til rette for kunnskapsdeling gjennom auka samarbeid mellom ulike klynger og bransjar.

Internasjonalisering:

- Realisere næringslivet sitt internasjonale potensiale gjennom bruk av fylkeskommunen sitt internasjonale nettverk og i samarbeid med Innovasjon Norge.
- Auka fokus på fleire internasjonale næringsetableringar i heile fylket.
- Arbeide for å utløysa verkemiddel frå europeiske utviklingsprogram (INTERREG, HORIZON 2020, EØS-fonda, o.a.)
- Stimulera til internasjonalt, næringsretta samkvem og erfaringsutveksling mellom anna gjennom ERASMUS+.

Relevant kompetanse

Med utgangspunkt i utfordringar og mål i næringsplanen og dei tilbakemeldingane som kjem frå næringslivet, er det peika ut tre område for innsats som skal bidra til å redusere problema med stor mangel på kvalifisert arbeidskraft i fylket.

- **Utdanning:** Hordaland fylkeskommune skal setja regional kompetanseutvikling på dagsorden og ruste innbyggjarane i Hordaland til å møte framtidige kompetansebehov. Dette skal gjerast ved å vidareutvikle fleksible utdanningsmodellar med meir veksling mellom teoretisk og praktisk læring. Føremålet er at fleire elevar skal kome seg gjennom vidaregåande skule og ende opp med fagbrev, med totalt sett høgare kvalitet på utdanninga enn i dag.

- **Samarbeid med regionalt arbeids- og næringsliv:** Hordaland fylkeskommune skal bidra meir aktivt til at informasjon om tilgjengelege lære plassar, og framtidige arbeidsplassar, vert gjort kjent for søkerane. Dette skal gjerast i samarbeid med partane i næringslivet. Hordaland fylkeskommune har òg eit stort ansvar for at det er god samanheng mellom næringslivet sine behov og talet på plassar på dei ulike studieprogramma.
- **Rekruttering:** Offentlege myndigheiter, i samarbeid med private, må leggja betre til rette for rekruttering av utanlandsk arbeidskraft. Føremålet er å forenkle, forbetre, samordne og tilpasse offentlig tilbod slik at utanlandsk arbeidskraft lettare kan bu og arbeide i Hordaland.

Resultatmål:

- Auke talet på personar som tek fagbrev, med særskilt fokus på etterspurte fagutdanningar
- Auke talet på godkjente lærebedrifter, særleg innan fagområder som er etterspurt av næringslivet
- Etablering av nye studietilbod innan høgare utdanning i tråd med behov i næringslivet.
- Auke talet på personar med doktorgrad i næringslivet

Innsatsområder i 2016

Opplæring og utdanning:

- Sikre at det er god samanheng mellom næringslivet sitt behov for kompetanse, talet på plassar og utdanningstilbod.
- Sikre samarbeid mellom næringsliv og skule for å auke kvaliteten i undervisninga, samt bidra til at elevane vel utdanningar som dei er motivert for å gjennomføre og som næringslivet treng.
- Gjere det tidleg attraktivt å starte eiga bedrift gjennom å stimulera til auka innsats frå næringslivet i «Ungt Entreprenørskap» og andre næringsretta utviklingsaktivitetar i vidaregåande opplæring.
- Stimulere bedriftene til å nytte Fagskulane i Hordaland
- Leggje til rette for vaksenopplæring ut frå behova til den einskilde og arbeids- og næringslivet.
- Sikre at utlysing av fylkeskommunale anbod av ein viss storleik, har krav om at tilbydar er godkjent lærebedrift og har lærlingar.
- Utvikle studietilbodet innan høgare utdanning gjennom samarbeid mellom utdanningsinstitusjonene og næringslivet. Kopling mellom praktisk og teoretisk kunnskap er sentralt.
- Støtte opp om utvikling og igangsetting av studietilbod på mastergradsnivå/sivilingeniør på område etterspurt av næringslivet.

Internasjonalt samarbeid og rekruttering:

- Vidareutvikle og gjere tilgjengeleg kompetanse som bedriftene kan bruka til å utforma søknader om EU-midlar til regional utvikling og næringsutvikling.
- Medverke til mobilisering til prosjektfinansiering frå INTERREG og Horisont 2020.
- Forbetra og samordne det internasjonale skuletilbodet i regionen.

Bergensregionen, regionsenter og lokalsamfunnsutvikling i Hordaland

Framtidig vekst vil stort sett komme i og omkring Bergen, samt i og omkring knutepunkt og regionsenter i regionane. Dei sysselsettingsintensive næringane, som ofte er kompetansearbeidsplassar, bør liggje i konsentrerte delar av by- og tettstadsstrukturane i regionen for å få ein god samanheng mellom bu- og arbeidsområde. Dei arealkrevjande arbeidsplassane bør etablerast på stader som ligg langs hovudinnfartsårene, og ikkje langt frå regionsentera/knutepunkta.

- **Bergensregionen.** Ein velfungerande Bergensregion er avhengig av betre trafikale forhold både til nærliggjande kommunar og til resten av Vestlandet. Det er viktig at kommunane planlegg for framtidssretta næringsareal på ein berekraftig måte på tvers av kommunegrensene. Ei positiv utvikling innan samferdsle og næringsareal vil gje regionen meir effektiv tilgjenge til nasjonale og internasjonale marknader og auka attraksjon i desse marknadane. I dei komande åra er det venta stor vekst, særleg langs kysten av Hordaland, og dette krev god planlegging.
- **Attraktive regionsenter.** Å utvikle attraktive regionsenter vil vere ein sentral del av ein politikk for balansert regional næringsutvikling i Hordaland. Skal eit regionsenter i distrikta trekke til seg verksemdar og kompetansearbeidskraft, er større fagmiljø og eit mangfald av arbeidsgjevarar ein viktig føresetnad. Eit slikt regionalt senter skal også fungere som ein vekstimpuls for ein større region. Det er difor viktig å ha fokus på heile bu- og arbeidsmarknadsregionen.

Resultatmål:

- Få alle regionar i fylket inn blant dei 50% beste regionane i NHO sitt Nærings NM
- Auke næringsarealreserven i fylket

Innsatsområder i 2016

Bergensregionen:

- Samhandling med Bergen kommune om berekraftig utvikling av byen som motor for Vestlandet
- Bidra til å dokumentere næringslivet sine areal- og transport behov i Bergensregionen

Regionsenter:

- Styrke regionsenter ved satsing på næringsutvikling, miljøvenleg transport og berekraftige bu- og arbeidsområde som fremjar livskvalitet og folkehelse.
- Støtte prosjekta som er med i «Utviklingsprogrammet for byregioner».

Lokalsamfunnsutvikling:

- Styrke brei samhandling og utviklingsprosessar på tvers av miljø og sektorar, og bidra til samspel mellom kommune, region og stat for få ei positiv utvikling i kommunane.
- Gjennom «LivOGLyst-metoden» satse på utvikling av lokalsamfunn med brei medverknad *).

*)Fylkeskommunen har i budsjettet for 2016 vedtatt å setja av 800 000 kroner til tiltak for å stimulere den frivillige innsatsen gjennom satsinga innan «LivOGLyst».

Bransjar med særskilt fokus

Hovudstrategiane i næringsplanen er i utgangspunktet sektoruavhengige. For at Hordaland skal utvikla ein posisjon som ein innovativ region i Europa er det likevel viktig at bransjar der fylket har særlege føremoner knytt til vekstpotensial, innovasjonsevne, internasjonal konkurransekraft og evne til omstilling, har særskilt fokus. Dette er næringar som energi, maritim, marin og reiseliv. I tillegg vert landbruk og lokal mat, som ei viktig distriktsnæring og media- og kulturbasert næringsliv som har stor innovativ kraft, teken med.

Innsatsområder i 2016

Energi:

- Satsing på miljøvenleg og energieffektiv teknologi med særskilt fokus på hydrogen som energibærer.
- Arbeide for auka konkurransekraft i leverandørindustrien, særleg knytt til å møte omstillingsutfordringar.

Maritime næringer:

- Arbeide for å bli eit føregangsfylke innan «clean shipping» gjennom målretta miljøtiltak.

Marin sektor:

- Stimulere til ein berekraftig marin sektor i hele verdikjeda
- Sikre næringsareal for berekraftig vekst og utvikling.
- Samarbeid om marin næringsutvikling på Vestlandet.

Reiseliv:

- Sikre lønsemda i reiselivsnæringane gjennom tiltak vedteke i *Reiselivsstrategi for Vestlandet*
- Berekraftig destinasjonsutvikling.

Landbruk og lokal mat:

- Følgje opp *Regional matstrategi* og tiltak forankra i *UNESCO Creative City of Gastronomy* med særleg fokus på auka lokal matproduksjon i relasjon til kultursektoren, marin sektor og opplevingsbasert reiseliv.
- Stimulere til utvikling i verdikjeda for frukt og berekraftig produksjon av mjølk og kjøtt.
- Medverke til tiltak som aukar berekraftig avverking og uttak av biomasse frå skog, samt bidreg til ei auking i bearbeiding og bruk av trevirke.

Medie- og kulturbasert næringsliv:

- Styrke verdiskapinga i og rundt kultursektoren, og auke attraktivitet og bulyst.
- Støtte pilotprosjekt og fellestiltak som stimulerer til kompetanse- og næringsutvikling.
- Stimulere til internasjonale samarbeidsprosjekt og utvikling av det næringsmessige potensialet i kulturnæringane t.d. internasjonale filmproduksjonar og internasjonale Economuseum-prosjektet i Hordaland.

Budsjett for 2016

Den totale økonomiske ramma i Handlingsprogrammet 2016 er kr 55 114 000,-. Reduksjon i dei statlege rammane gjer at det totalt er mindre midlar tilgjengeleg og har ført til kutt innafor nokre av budsjettområda. Nedanfor følgjer forklarande kommentarar til dei ulike budsjettområda og budsjettpostane. Sjølve budsjettet er vist på neste side. For samanlikning er budsjett frå 2015 tatt med.

A. Bedriftsretta verkemidlar

Fylkeskommunen overfører eit årleg beløp til Innovasjon Norge som er øymerka bedriftsretta tiltak. Denne overføringa er i 2016 på 15 mill kroner. Ramma til Innovasjon Norge er redusert i dette budsjettet som følgje av at Innovasjon Norge har fått tilbakeført 25 mill kroner som skal nyttast i 2016. Totalt er altså ramma til Innovasjon Norge 40 mill kroner. Midlane går til einskildbedrifter og etablerarar som lån og ulike former for økonomisk støtte. I oppdragsbrevet frå Hordaland fylkeskommune til Innovasjon Norge blir krav og forventingar formulert.

B. Tilrettelegging for næringsutvikling

Verkemidlane som er lagt inn under denne hovudposten og fordelt på delpostane B-1 til B-7 og er dei søkbare midlane, tilskotsordningar og program forvalta av fylkeskommunen på til saman kr 29 914 000,-.

Dei søkbare midlane er på totalt kr 21 374 000,-. Desse rettar seg mot dei prioriterte innsatsområda frå Næringsplanen: *Entreprenørskap og innovasjon, Relevant kompetanse og Bergensregionen, Regionsenter og lokalsamfunnsutvikling*, ein felles post for tiltak retta mot *bransjar med særleg fokus i Hordaland og ein for klimarettatiltak*. 2 mill kroner er øymerkt til prosjekt innan klimarettatiltak i næringslivet. Dei tematiske satsingane innan dei ulike områda er formulert i eigne kapittel i dette dokumentet.

Posten B-6 er øymerka midlar til program. Det er sett av kr 850 000,- til Virkemiddel for Regional Innovasjon (VRI) i Hordaland. Fylkeskommunen har leiinga i den regionale VRI-satsinga og løyvinga er i tråd med føringa i fylkeskommunen sitt budsjett. Til entreprenørskapsatsinga i Innovasjon Norge er det sett av same sum som i 2015 ; dvs kr 900 000,-. 6.79 mill kroner er øymerka midlar til samarbeidsaktørar i post B-7. Denne posten er redusert med ca 1.4 mill kroner sidan 2015. Dette er i tråd med vedtak i fylkesutvalet; **xx.xx.xx i sak xxx.**

Ei liste over samarbeidspartnarar som mottar støtte over HNH budsjettet og fylkeskommunen sin budsjettpost «Næringsretta partnerskapsmidlar» er tatt med i avsnittet «Tett samarbeid og god koordinering av verkemiddelbruken».

C. Regionale etablerarfond

Det er avsett 4 mill kroner til dei regionale etablerer-fonda. Etablerer-fonda er eit tilskotsordning til etablerarar og ny næringsverksemd. Desse midlane er fordelte til samarbeidspartnarar slik Sunnhordland får kr 792 000,-og Hardanger får kr 584 000,- Bergensregionen dvs. Hordland fylke utanom Sunnhordland og Hardanger, får tilgjengeleg kr 2.624 mill.

D. Omstilling og nyskaping

5 millionar kroner er øymerkt til omstilling i Hordaland. Desse er avsett til omstilling i petroleumssektoren og andre aktuelle bransjar. Desse sett inn i dette budsjettområdet D. Endeleg fordeling av desse midlane på ulike prosjekt og tiltak skjer som eigen sak til fylkesutvalet. Omstillingsinnsatsen på Sør og Vestlandet for 2016 har eige budsjett og er ikkje tatt inn i dette budsjettet.

E. Forvaltning

Det er sett av 1.2 millionar kroner til delvis dekking av forvaltingskostnader hos Hordaland fylkeskommune.

Budsjett for Handlingsprogram for Næringsutvikling 2016

Budsjettpost	Budsjett 2015 NOK	Budsjett 2016 NOK
A: Bedriftsretta midlar	28 000 000	15 000 000
A-1: Søkbara midlar forvalta av Innovasjon Norge	28 000 000	15 000 000*)
B: Tilrettelegging for næringsutvikling totalt	28 086 000	29 914 000
B-1: Entreprenørskap og innovasjon	5 000 000	6 000 000
B-2: Relevant kompetanse	4 156 000	5 000 000
B-3: Bergensregionen, regionsenter og lokalsamfunnsutvikling	4 000 000	5 000 000
B-4: Bransjeretta tiltak	3 000 000	3 374 000
B-5: Klimarettatiltak	2 000 000	2 000 000
Søkbare midlar /tilskotsordningar (Sum B-1 til B5)	18 156 000	21 374 000
B-6: Øymerka midlar til program (sum)	1 750 000	1 750 000
- VRI-programmet	850 000	850 000
- Etreprenørskapssatsing i Innovasjon Norge	900 000	900 000
B-7: Øymerka midlar til samarbeidsaktørar	8 180 000	6 790 000
C: Regionale etablerarfond	2 000 000	4 000 000
- Bergensregionen **)	1 390 000	2 624 000
- Sunnhordland	324 000	792 000
- Hardanger	286 000	584 000
D: Omstilling og nyskaping	3 000 000	5 000 000
E: Forvaltning (***)	1 200 000	1 200 000
TOTAL SUM	62 286 000	55 114 000

*) Ramma til Innovasjon Norge er redusert i 2016. Dette som følge av tilbakeføring av 25 mill kroner. Dermed Innovasjon Norge totalt **40 mill kroner i bedriftsretta midlar i 2016.**

**) Hordland fylke utanom Hardanger og Sunnhordland.

***) Delvis dekking av Hordaland fylkeskommune sine kostnader til forvaltning av midlane.

Tabell med informasjon om andre regionale verkemiddel (er ikkje klar)

Ordliste

Dette er ein oversikt og forklaring på mykje brukte uttrykk og forkortingar.

Arena	Arena-programmet tilbyr finansiell og fagleg støtte til langsiktig utvikling av regionale næringsmiljø. Formålet er å stimulere til økt innovasjon og styrka konkurransekraft basert på samarbeid mellom bedrifter, FoU- og utdanningsmiljø og offentlege utviklingsaktørar. Programmet er eigd av Innovasjon Norge, SIVA og Forskningsrådet med Innovasjon Norge som operativt hovudansvarleg.
NCE	NCE-programmet rettar seg mot dynamiske næringsklynger som har etablert systematisk samarbeid, og har potensiale for vekst i nasjonale og internasjonale marknader. Klyngene skal ha ein nasjonal posisjon innanfor sine respektive sektorar og teknologiområde. Same eigarskap som Arena, og med Innovasjon Norge som operativt hovudansvarleg.
GCE	GCE-programmet er retta mot modne klynger som allereie har eit systematisk samarbeid på strategiske områder, både i klynga, men også internasjonalt med FoU-institusjonar og andre relevante partnarar. Bedriftene i klynga skal vera ein del av ei global verdikjede, og det er stort potensiale for vekst i både nasjonale og internasjonale marknader. Same eigarskap som Arena og NCE, og med Innovasjon Norge som operativt hovudansvarleg.
SFI	Sentre for forskingsdriven innovasjon. Skal styrke innovasjon gjennom satsing på langsiktig forskning i eit nært samarbeid mellom FoU-aktive bedrifter, framstående forskingsmiljø og Norges Forskningsråd.
IN	Innovasjon Norge
FoU	Forskning og utvikling
VRI	Verkemidlar for regional FoU og Innovasjon. Leia av Norges Forskningsråd i samarbeid med fylka.
IFU	Industrielle forskings- og utviklingskontraktar er ei tilskotsordning som er administrert av Innovasjon Norge. IFU-kontraktar bidrar til å utvikle konkurransedyktige produkt i ein internasjonalt marknad, og til å utvikle industrielle nettverk og miljø.
OFU	Offentlege forskings- og utviklingskontraktar er ei tilskotsordning som er administrert av Innovasjon Norge. OFU-kontraktar skaper eit forpliktande samarbeid mellom norske leverandørbedrifter og norske offentlege verksemdar, som t.d. kommunar, fylkeskommunar, statsetatar, sjukehus og forsvaret.
NFR	Norges Forskningsråd
Horisont 2020	Forsknings- og innovasjonsprogram i regi av EU
FHF	Fiskeri- og havbruksnæringens forskningsfond
SIVA	Statsforetak eigd av Nærings- og fiskeridepartementet med fokus på eigdomsinvestering, innovasjon og næringsutvikling. Lokalisert i Trondheim.
INTERREG	INTERREG er EU sitt program for å fremja sosial og økonomisk integrasjon gjennom regionalt samarbeid over landegrensene.
Erasmus+	Erasmus+ er EU sitt program for utdanning, opplæring, ungdom og idrett for perioden 2014-2020
UiB	Universitetet i Bergen
Ungt Entreprenørskap	Landsomfattande ideell organisasjon som arbeider med entreprenørskap i utdanning, og tilbyr ulike program frå grunnskole til høgare utdanning.
Nærings NM	NHO sin rangering av kommunane basert på nyetableringar og næringslivet si lønsemd, vekst og storleik.
KMD	Kommunal- og moderniseringsdepartementet
RFF Vest	Regionalt forskingsfond for Vestlandet er ei satsing som skal styrke utvikling og innovasjon på Vestlandet ved å stø opp under regionalt prioriterte forskningstema. Rogaland, Hordaland og Sogn og Fjordane fylkeskommune er saman om fondet. Fondet lyser ut midlar til forprosjekt og forskingsprosjekt.